

АНАТОЛІЙ СВИДНИЦЬКИЙ

(Петриченко) (*1834—†1871, Київ) — український письменник, громадський діяч і фольклорист, народився в с. Маньківцях Гайсинського повіту, на Поділлі, в родині священика.

Народився в с. Маньківцях Гайсинського пов., на Поділлі, в родині свящ. Учився у Подільській духовній семінарії в Кам'янці-Подільському (з 1851) і, не закінчивши її, вступив (1856) до Київського університету, що його теж через матеріальні труднощі не закінчив. Згодом учитель у Миргороді (1860-62), акцизний чиновник у Козельці (1862-8) і архівар Київського університету (1868-71). Помер у Києві.

С. почав громад. працю як чл. таємного Харківсько-Київ. студентського товариства, яке ставило своїм завданням боротьбу з царським режимом, ширило заборонену літературу, домагалася заснування недільних шкіл тощо. С. був ініціатором заснування недільної школи на Подолі. В студентські роки починає писати, створює низку високопатріотичних поетичних творів, до яких сам писав музику. «В полі доля стояла» спрямований проти кріпосництва і «сподіваної волі»; за життя була надрукована лише «Горлиця» (1860), ін. опублікував щойно 1901 І. Франко в ЛНВ: «Коли хочеш нам добра», «Україно, мати наша», «В полі доля стояла», «Вже більш літ двісті», остання, написана під впливом Т. Шевченка, дійшла до нашого часу як популярна народна пісня; у ній С. засуджує діяльність Б. Хмельницького і Переяславську угоду 1654.

З низки етногр. ст., -написаних С. у 1860-62, надрукована лише «Великдень у подолян» і ст. проти сваволі царської адміністрації «Из Миргорода» (обидві в «Основі», 1861). По закритті «Основі», коли не було жадного укр. ж., С. опублікував (рос. мовою) ряд нарисів й оповідань у газ. «Киевлянин».

Гол. твір С. роман **«Люборацькі»**. Це хроніка (значною мірою автобіографічна) занепаду священичого роду Люборацьких у трьох поколіннях, на реалістично відтвореному тлі панування польс. панів на Поділлі, утисків царського режиму і ворожого українству офіц. православ'я. Широке тематичне полотно твору дало підставу І. Франкові назвати його першим реалістичним романом на побутовому тлі. Як змістом, так і мист. формою «Люборацькі» — посередня ланка між прозою Г. Квітки-Основ'яненка, М. Вовчка й ін. і пізнішою реалістично-побутовою епічною прозою І. Нечуя-Левицького і П. Мирного. Але на сучасну йому літературу роман впливу не мав, бо його опублікував щойно 25 рр. по смерті автора І. Франко в «Зорі» (1886). По цьому роман багато разів перевидавано до і за сов. часу.

Найновіше вид. творів С.: «Твори» (1958). Докладна бібліографія вид. творів С. і літератури про нього в «Укр. письменники. Біо-бібліографічний словник» (т. III, 1963).

«Люборацькі»

Творчість А. Свидницького - явище новаторське в історії української літератури, зокрема на роман «Люборацькі», який був новаторським на той час і за жанром, і за змістом. У ньому розкриваються проблеми суспільного життя України у 40—60-ті роки XIX століття. Назвемо лише найосновніші з них:

- питання навчання і виховання в системі шкільної освіти;
- загибель талановитої людини, яка не знаходить підтримки у суспільстві;
- протест проти приниження особистості;
- викриття явищ насадження українському народові чужої культури і моралі.

Роман недаремно названо автором «сімейною хронікою». Письменник ніби витрусив з власного серця події і переживання дитячих днів, коли він жив із батьком та матір'ю і коли навчався в бурсі. Окремі персонажі повісті А. Свидницького «Люборацькі» ніби спроектовані з реальних людей, які були близько знайомі письменникові. Наприклад, образ отця Гервасія великою мірою виписаний із батька Анатолія Свидницького — Патри-кія. Частково і образ матушки нагадує матір письменника, добру, роботящу, глибоко віруючу жінку. Образ Антося — це втілення характеру, звичок і уподобань самого письменника. Доля Антося в романі трагічна, як і доля самого Свидницького. Напевне, автор підсвідомо передчував свою ранню кончину...

Для зображення сестер Масі і Орисі послужили прототипами сестри Свидницького Марія і Юлія. Марія дійсно навчалася в пансіоні польки пані Вернер у Тернівці. Вчителька пані Вернер і стала прототипом пані Печержинської, у якій вчилася Мася. З життя було взято й інших персонажів. Наприклад, чоловік Орисі, піп Тимоха Петропавловський, відтворений із особи священника села Соболівки, який був п'яницею і грубіяном. У романі показано, як Тимоха убиває молоду жінку Орисию пляшкою, «яку й об комин не розіб'єш», тяжко знущається з старої попаді, аж поки не потрапляє за ґрати. Проте слід зазначити, що автор не фотографічно відобразив живі людські постаті, а художньо відтворив типові для провінційних куточків України середини XIX століття.

Авторська позиція у творі зумовлена композиційно так, що він ніби збоку спостерігає події і переказує те, що побачив, пережив колись раніше. Навіть трагічні епізоди в сюжеті (самогубство Масі, смерть Антося, вбивство Орисі) відтворюються без гостроти психологізму, а як констатація неминучої події.

Сюжет роману розвивається поступово, з логічною послідовністю викладу подій. Автору притаманне глибоке знання матеріалу, багатства народної мови, життя церкви і мирян.

Починається роман пейзажним малюнком подільського села Солодьки, в якому й живе попівська родина Люборацьких, що складається з отця Гервасія, паніматки і їхніх дітей: Антося, Масі, Орисі і Теклі. Жити їм дуже сутожно, бо село небагате, а отже, й подаяння на церкву скупі. Проте сім'я Люборацьких живе у злагоді. Повага молодших до старших, культ татуся передаються через постійні посилення в розмові з домочадцями на його мудрість і обізнаність з релігійними догмами. Любов і взаємну повагу спостерігають діти і у стосунках батька та матері. Панотець Гервасій звертається до паніматки ласкавим словом — серце.

Виховання дітей нічим не відрізняється від виховання у простих селянських родинах.

Зав'язкою дальшого розвитку сюжету є розповідь про відвідини о. Гервасієм польського пана Росолинського, який у спілкуванні з панотцем постійно переконував його, що все українське — то мужиче, низьке й некультурне. І, нарешті, впевнив отця віддати найстаршеньку вчитися до польського пансіону.

Серед молодшого покоління центральне місце займає образ сина Люборацьких Антося, який є композиційним центром роману. Від природи Антося щирий, дотепний і сміливий. Він намагається протестувати проти схоластики, нелюдських знущань над бурсаками: за кожну провину били різками так, що іноді учні втрачали свідомість.

Але що могла зробити одна юна палка душа проти цілої системи з людиноненавистницькими законами? Система знищила Антося. Його, одного із найдібніших і учнів, випускають із семінарії «вне разряда» та ще й насильно одружують з підстаркуватою дівкою, а Галя, яку кохав Антося, не буде з ним. В розквіті сил, вкрай спустошений безнадією і смутком, Антося помирає. «Не своєю смертю я вмираю: мене вбила семінарія та...»; — промовив він перед тим, як дихнути востаннє. Коли це все діялося, вже не було на світі отця Гервасія. Паніматка ледве зводила кінці з кінцями. Ніхто з дітей не порадував її старість, тільки прикрість та біда. Гіркотою і болем сповнені думки матері, коли ще був живий Антося: «Господи, Господи! — подумала мати, — попереучували моїх діток на один бік: з тієї ляховка вийшла, та така, що з голими руками не приступай, а цей монахом став».

Одруживши Орисию з попом Тимохом, паніматка думала зажити щасливо, при внуках. Але самодур зять глумиться над старою жінкою, виганяє її з хати і, зрештою, осиротив єдиного внука — малого Фоню: вбив його матір, а свою дружину Орисию, коли та одного разу вступилася за парафіян.

Попри окремі комічні епізоди, твір сумний, сповнений трагізму. І кінцівка його теж трагічна: стара Люборацька помирає в дорозі, і її, віруючу людину, ховають неподачік корчми, «кі довго-довго жиди лили помий на її гріб, а жидека-та — прибіжить, тупне, плюне й назад, аж поки й не заорали його». Теклю — наймолодшу Люборацьких — віддають у монастир. Лише Галя, колишня кохана Антося, живе щасливо,

одружившись з підлим донощиком Робусинським. Вона зневажила і кохання, і пам'ять про Антося. Використавши цитатний матеріал, вчитель може запропонувати подумати старшокласникам над питанням:

- «І не гріх? — каже панотець, звертаючись до Галі». Що саме він має на увазі?

Роман «Люборацькі» А. Свидницького становить неабиякий інтерес для сучасних юних читачів. Тож давайте не погасимо тих огнів, що вже спалахнули в схованках історії української літератури і на дорозі до її пізнання.